

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

УДК 336.14

<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2021.3.20>

О.А.БІЛЕЦЬКА

Університет державної фіскальної служби України
ORCID: 0000-0002-5065-0189**МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ**

У статті висвітлено теоретико-методологічні підходи щодо формування бюджетної декларації у теперішніх суспільних умовах розвитку України. Виявлено, що бюджетні декларації у попередні роки формувались без науково обґрунтованої методологічної бази. Це не сприяло збалансуванню доходної та видаткової частин. Також вагомим недоліком у цьому процесі була постійна зміна нормативної бази, що нівелювало стабільність бюджетних індикаторів.

Беручи до уваги вітчизняний досвід розробки бюджетних декларацій, зокрема 2020-2022рр., використовуючи науковий доробок учених розроблено методологічні підходи щодо формування цих декларацій. Запропоновані підходи включають оцінку попередніх бюджетних декларацій, визначення методів дослідження, обґрунтування принципів, розробку основних положень. Також детально проаналізовано сутність Бюджетної декларації на 2022-2024 рр. В результаті аналізу цієї декларації виявлено позитивні та проблемні аспекти.

Детально обґрунтовано принципи, які є основою методології. Такими принципами визначено – науковість, формування команди виконавців, врахування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, аналітичності розрахунків. Доведено, що на непередбачувані обставини доцільно формувати особливі фонди, на взірець резервного фонду Кабінету Міністрів України, подолання епідемій, стихійних лих. Акцентовано увагу на пріоритетності виконання розрахунків з використанням діджиталізації.

Особлива увага приділена розробці основних положень. Такими положеннями є: врахування умов епохи Постмодерну, використання позитивного досвіду формування декларацій, відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Положення мають детальне обґрунтування. Наголошено на доцільності формування сприятливих умов щодо розробки бюджетних декларацій, нівелюванню бюджетних правопорушень, зокрема спрощувати розуміння положень нормативно-правових актів, уникати складних адміністративних процедур. Рекомендовано залучати громадські організації до прийняття бюджетних рішень, контролю за фінансовими ресурсами на всіх стадіях бюджетного процесу. Зазначено, що розробку методології здійснено із використанням положень фінансової науки, що має сприяти удосконаленню підходів щодо формування бюджетних декларацій.

Ключові слова: бюджетний процес, видатки, доходи, показники, соціальні нормативи, трирічне планування.

Е.А. БИЛЕЦКАЯ

Университет государственной фискальной службы Украины
ORCID: 0000-0002-5065-0189**МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ БЮДЖЕТНОЙ ДЕКЛАРАЦИИ**

В статье освещены теоретико-методологические подходы к формированию бюджетной декларации в нынешних общественных условиях развития Украины. Выявлено, что бюджетные декларации в предыдущие годы формировались без научно обоснованной методологической базы. Это не способствовало сбалансированию доходной и расходной частей. Также весомым недостатком в этом процессе была постоянная смена нормативной базы, что нивелировало стабильность бюджетных индикаторов.

Принимая во внимание отечественный опыт разработки бюджетных деклараций, в том числе 2020–2022 гг., с использованием научного потенциала ученых разработаны методологические подходы к формированию этих деклараций. Предложенные подходы включают оценку предыдущих бюджетных деклараций, определение методов исследования, обоснование принципов, разработку основных положений. Также детально проанализирована сущность Бюджетной декларации на 2022–2024 гг. В результате анализа этой декларации выявлены положительные и проблемные аспекты.

Подробно обоснованы принципы, которые являются основой методологии. Такими принципами определены - научность, формирование команды исполнителей, учет внешних и внутренних факторов влияния, аналитичность расчетов. Доказано, что для преодоления непредвиденных обстоятельств целесообразно формировать особые фонды, такие как резервный фонд Кабинета Министров Украины,

предотвращение эпидемий, стихийных бедствий. Акцентировано внимание на приоритетности выполнения расчетов с использованием диджитализации.

Особое внимание уделено разработке основных положений. Такими положениями являются: учет условий эпохи Постмодерна, использование положительного опыта формирования деклараций, ответственность за нарушение бюджетного законодательства. Положения имеют подробное обоснование. Отмечено целесообразность формирования благоприятных условий для разработки бюджетных деклараций, нивелирования бюджетных правонарушений, в частности упрощение понимания положений нормативно-правовых актов, необходимо избегать сложных административных процедур. Рекомендовано привлекать общественные организации к принятию бюджетных решений, осуществлять контроль за финансовыми ресурсами на всех стадиях бюджетного процесса. Отмечено, что разработка методологии осуществлена с использованием положений финансовой науки, что должно способствовать совершенствованию подходов к формированию бюджетных резолюций.

Ключевые слова: бюджетный процесс, расходы, доходы, показатели, социальные нормативы, трехлетнее планирование.

O.A. BILETSKA

The University of the State Fiscal Service of Ukraine

ORCID: 0000-0002-5065-0189

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF THE BUDGET DECLARATION

The article highlights the theoretical and methodological approaches to the formation of the budget declaration in the current social conditions of development of Ukraine. It is revealed that the budgetary declarations in previous years were formed without a scientifically based and methodological framework. This was not conducive to balancing the revenue and expenditure parts. Also a significant drawback in this process was a constant change in the regulatory framework, which negated the stability of budget indicators.

Taking into account the domestic experience in the development of budgetary declarations, including 2020-2022, methodological approaches to the formation of these declarations have been developed using the scientific potential of scientists. The proposed approaches include an assessment of previous budgetary declarations, the definition of research methods, the justification of principles, and the development of basic provisions. The essence of the Budget Declaration for 2022-2024 was also analyzed in detail. As a result of the analysis of this declaration, positive and problematic aspects are identified.

The principles that are the basis of the methodology are substantiated in detail. Such principles are defined as scientific, formation of a team of executors, consideration of external and internal factors of influence, analyticity of calculations. It is proved that for overcoming contingencies it is advisable to form special funds, such as the reserve fund of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the prevention of epidemics, natural disasters. The priority of calculations with the use of digitalization is emphasized

Particular attention is paid to the development of basic provisions. Such provisions are: taking into account the conditions of the Postmodern era, the use of positive experience in the formation of declarations, responsibility for violations of budget legislation. The provisions have a detailed justification. It is noted expediency of formation of favorable conditions for development of budget declarations, leveling of budget offenses, in particular, simplification of understanding of provisions of regulatory legal acts, it is necessary to avoid complex administrative procedures. It is recommended to involve public organizations in making budget decisions, to control financial resources at all stages of the budget process. It is noted that the development of methodology is carried out using the provisions of financial science, which should contribute to the improvement of approaches to the formation of budget resolutions.

Keywords: budget process, expenditures, revenues, indicators, social standards, three-year planning.

Постановка проблеми

Незважаючи на передбачений у Бюджетному кодексі [1] порядок формування Бюджетної декларації, який був оновлений у 2018 р., починаючи із 2019 р. і дотепер, зазначені вимоги не дотримуються, що не сприяє плануванню узгоджених показників економічного і соціального розвитку України на середньострокову перспективу. Саме тому у цьому дослідженні викладено методологічні основи формування бюджетної декларації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Бюджетний процес, в тому числі і прийняття бюджетних декларацій, протягом останніх років зазнає перманентних змін, а це вимагає наукового обґрунтування. Поряд із поточною роботою, яку здійснюють у цьому напрямі центральні органи виконавчої влади, активну позицію займають учені, пропонуючи власні схеми, механізми, алгоритми удосконалення процесу підготовки та прийняття Бюджетної декларації.

Розлоге юридичне обґрунтування прийняття зазначеної декларації здійснили М. Бліхар та К. Гей, зауваживши при цьому: «З боку бюджетного законодавства недоліком видається закріплення

значної частини нормативного матеріалу не у галузевому нормативно-правовому акті (а у Регламенті Верховної Ради України)» [2, с.149]. Оцінивши у історичному вимірі процес впровадження бюджетних декларацій, О. Дем'янчук виявила низку проблем, зокрема при їх формуванні: «Попри те, що окремі елементи середньострокового бюджетного планування були впроваджені в Україні у 2010 році, відсутніх результатів для бюджетного процесу це не принесло. До 2017 року процес бюджетування залишався інерційним, а ресурсів для втілення задекларованих в урядових програмах реформ не вистачало» [3, с.52]. О. Роменська детально розглянула особливості переходу до стратегічного бюджетного планування в Україні, та виявила очікувані переваги та ризик переходу на трирічне бюджетне планування для української економіки [4]. Т. Коляда та І. Гоч, проаналізувавши прагматику формування бюджетних декларацій, запропонували таке: «В сучасних умовах актуальним є запровадження в Україні довгострокового бюджетного планування, за якого подовження часового горизонту середньострокового бюджетного планування до п'ятирічного періоду має ґрунтуватись на відповідній правовій нормі Основного Закону держави або Бюджетного кодексу України» [5, с.29]. Отже, в цих та інших публікаціях висвітлено історичні аспекти, недоліки, напрями удосконалення процедур щодо бюджетних декларацій. Незважаючи на наявний науковий доробок учених щодо удосконалення процесу формування зазначених декларацій, з врахуванням теперішніх суспільних процесів, недостатнього висвітлено методичне забезпечення, тому у цьому дослідженні запропоновані відповідні підходи.

Формулювання мети дослідження

Метою статті є наукове обґрунтування методологічних положень при підготовці Бюджетної декларації, які базуються на сучасному інструментарії фінансової науки та враховують наявні нормативно-правові акти.

Викладення основного матеріалу дослідження

Згідно мети дослідження, враховуючи особливості прагматики формування попередніх бюджетних декларацій, сформуємо ці методологічні підходи із таких складових: оцінка та недоліки попередніх бюджетних декларацій, визначення методів дослідження, обґрунтування принципів, розробка основних положень. Викладемо ці складові у зазначеній послідовності.

Зауважимо, що у 2016 р. Мінфін розробив Концепцію трирічного бюджетного планування [6].

Беручи до уваги, що перша спроба розробки Бюджетної декларації була здійснена у 2017 р., з'ясуємо тодішню ситуацію. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки» де було передбачено прийняття бюджетної декларації [7], Міністерство фінансів України розробило Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 рр. [8], які за поданням Кабінету Міністрів України розглядалися Верховною Радою України, але не були затверджені по причині незгодженості бюджетного законодавства. У 2018р. були внесені необхідні зміни у бюджетне законодавство і Міністерство фінансів України запропонувало проєкт Бюджетної декларації на 2019-2021 рр. [9], але до громадськості його доведено не було, хоча він залишився робочим документом, як перша Бюджетна декларація. У подальшому, у зв'язку із зміною політичного керівництва країни, Міністерство фінансів України розробило черговий проєкт декларації на 2020-2022 рр. [10]. Основні показники цієї декларації подано у табл.1.

Таблиця 1

Основні показники Бюджетної декларації на 2020-2022 рр.

Показники	Роки		
	2020	2021	2022
ВВП номінальний, млрд грн	4551,7	5069,9	5617,3
Доходи із міжбюджетними трансфертами, млрд грн	1096,6	1197,8	1314,6
Видатки, млрд грн	1185,3	1285,8	1399,2
Індекс споживчих цін, %	107,2	106,1	105,6
Рівень безробіття, %	8,1	8,0	7,9
Обмінний курс гривні до долару	28,2	29,4	30,0
Прожитковий мінімум, грн:			
з 1 січня	2027	2189	2358
з 1 липня	2118	2288	2464
з 1 грудня	2189	2358	2530
Мінімальна заробітна плата: з 1 січня	4723	5003	5290

Джерело: [10, с. 3, 9, 22, 23].

Аналізуючи ці показники та беручи до уваги тодішню суспільну ситуацію, можна зробити такі висновки: ця декларація була першою після прийняття Бюджетного кодексу України, яка базувалась на

чинній нормативно-правовій базі; враховувала основні стратегічні пріоритети та мала реальні до виконання показники; передбачала стабільність політичної, економічної, військової внутрішньої та зовнішньої ситуації; до певної міри враховувала недоліки попередніх спроб формування подібних декларацій.

Проте, ця декларація також не була офіційно затверджена Верховною Радою України по причині зміни депутатів Верховної Ради України у зв'язку із закінченням каденції, формування нового складу Кабінету Міністрів України, поширенням епідемії COVID-19 та іншими поточними проблемами. Принагідно зазначимо, що Верховна Рада України і Кабінет Міністрів України, використовуючи згідно бюджетного законодавства, своє право вносити корективи у показники поточних бюджетів, дещо їх змінила, зокрема у 2020 р:

доходи Державного бюджету – 1022,1 млрд грн, що на 74,5 млрд грн або на 6,7 % менше від передбачених декларацією;

видатки Державного бюджету – 1270,7 млрд грн, що на 85,4 млрд грн або на 7,2 % більше від передбачених декларацією;

життєвий мінімум та мінімальна заробітна плата є однаковими у обох нормативно-правових актах[11].

Дещо більші корективи були внесені у 2021р.:

доходи Державного бюджету – 1107,4 млрд грн, що на 90,9 млрд грн або на 7,5 % менше від передбачених декларацією;

видатки Державного бюджету – 1345,1 млрд грн, що на 86,3 млрд грн або на 6,9 % більше від передбачених декларацією;

життєвий мінімум з 1 січня є однаковим у обох нормативно-правових актах, але мінімальна заробітна плата з 1 січня була підвищена до 6000 грн, що на 997 грн або 18,1 % більше [12].

У 2020 році Верховна Рада України дозволила Кабінету Міністрів України не подавати бюджетну декларацію на 2021-2023 роки у зв'язку з пандемією коронавірусу, тому що перша трирічна бюджетна декларація припала на 2021 рік[13]. Зазначимо, що у цьому випадку Міністерство фінансів, готуючи пропозиції Кабінету Міністрів України, а також узгодивши із Верховною Радою України порядок щодо розробки чергової Бюджетної декларації використало положення першої декларації на 2019-2021 рр.

Протягом 2020-2021 рр. продовжувалась робота у Комітеті з питань бюджету Верховної Ради України, Міністерстві фінансів і зважаючи на завершення територіально-адміністративної реформи, затверджені стратегічні та поточні нормативно-правові акти, які дотичні до бюджету, зокрема «Національна економічна стратегія 2030» [14], було прийнято рішення про розробку чергової Бюджетної декларації на 2022-2024 рр. Зважаючи на такі обставини, Міністерством фінансів було розроблено чергову Бюджетну декларацію [15], а Верховною Радою України 15 липня 2021 р. її затверджено [16].

Формуючи Бюджетну декларацію на 2022-2024 рр., Міністерством фінансів було враховано: пріоритетні напрями бюджетної політики на 2022 - 2024 роки, які ґрунтуються на положеннях Програми діяльності Кабінету Міністрів України; цілей сталого розвитку України на період до 2030 року; Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року; Національної економічної стратегії на період до 2030 року; програм співпраці з міжнародними організаціями, а також на засадах Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом; Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами - членами, з іншої сторони, невід'ємною частиною якої є положення про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС; Державної програми стимулювання економіки для подолання наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020 - 2022 роки [15]. Основні показники цієї декларації подано у табл.2.

Таблиця 2

Основні показники Бюджетної декларації на 2022-2024 рр.

Показники	Роки					
	2020	2021		2022	2023	2024
	факт	уточ.	очік.	проект	проект	проект
ВВП номінальний, млрд грн	4194,1	X	4808,5	5368,7	5993,9	6651
% до попереднього року	96	X	104,1	103,8	104,7	105
Доходи (із міжбюджетними трансфертами), млрд грн	1076	1097	X	1220	1333	1452
Доходи (без міжбюджетних трансфертів), млрд грн	X	X	X	1209	1321	1437
Видатки, млрд грн	1288	1335	X	1394	1497	1612
Індекс споживчих цін, %	105	X	108,9	106,3	105,3	105
Рівень безробіття, %	9,5	X	9,2	8,5	8	7,8

Продовження табл.2

Показники	Роки					
	2020	2021		2022	2023	2024
	факт	уточ.	очік.	проект	проект	проект
Обмінний курс гривні до долару	27	X	28	28,6	28,8	29,2
Експорт товарів та послуг, млрд дол США	60,7	X	66	70,3	75,7	81,7
Імпорт товарів та послуг, млрд дол США	62,5	X	72,2	78,9	86,3	93,8
Сальдо торговельного балансу, млрд дол США	-1,9	X	- 6,2	- 8,6	- 10,6	-12,1
Прожитковий мінімум на 1 особу з 1 січня, грн	X	X	X	2393	2589	2778
Мінімальна заробітна плата з 1 січня, грн	X	X	X	6500	7176	7665

Джерело: [15, с. 2, 8, 9, 19, 21].

Аналізуючи ці показники виокремимо позитивні та проблемні аспекти. До позитивних віднесено:

врахування наявних стратегічних і поточних нормативно-правових актів суспільного розвитку України;

обумовленість взаємин із міжнародними партнерами;

реалістичність підходів щодо динаміки економічного розвитку та відповідна визначеність щодо соціальних критеріїв;

підвищення соціальних стандартів випереджаючими темпами порівняно із динамікою економічного зростання. Так, мінімальна заробітна плата: у 2022 р. зросте на 8,3 % порівняно із січнем попереднього року, при темпах ВВП – 3,8 %; у 2023 р. – зросте на 10,4 % при темпах ВВП – 4,7 %; у 2024 р. – зросте на 6,8, % при темпах ВВП – 5,0 %. Зауважимо, що мінімальна заробітна плата відіграє важливу роль у доходах населення, які тепер є найнижчими у Європі. Подібна ситуація відображена також щодо прожиткового мінімуму на 1 особу;

перманентне зниження інфляції та зменшення рівня безробіття.

Водночас, поряд із позитивом присутні проблемні аспекти, які потребують додаткового аргументованого обґрунтування та відповідного коригування, зокрема:

незначні темпи економічного зростання протягом 2022-2024 рр., які загалом, не відповідають ідеології економічного розвитку країни, що визначено Національною економічною стратегією 2030. Також на теперішній час складно зрозуміти зменшення темпів ВВП у 2022 р. до 103,8 %, за очікуваних у 2021 р. 104,1%;

загрозливим для стійкості економічного розвитку є перманентне збільшення динаміки імпорту поставок, із відповідним від'ємним сальдо торговельного балансу до 12,1 млрд дол США у 2024 р., беручи до уваги, що це від'ємне сальдо у 2020 р. складало лише 1,9 млрд дол США. Принагідно зазначимо, що на внутрішньому споживчому ринку є доволі значна частка товарів, яка могла б виготовлятися в Україні;

є не виправданим та соціально несправедливим рівень прожиткового мінімуму на 1 особу у порівнянні із мінімальною заробітною платою, який є майже утричі меншим і ця нерівність зберігається до 2024 р.

Проаналізувавши у історичному викладенні процес формування бюджетних декларацій, висвітливо виявлені недоліки у таких зрізах.

Юридичний. Розробляючи чергову декларацію, не потрібно суттєво змінювати підходи щодо їх формування, тому що це не сприяє стабільності процесу їх прийняття;

Організаційний. Загалом, він обумовлюється юридичним, і певна неузгодженість при бюджетному процесі, де задіяні структури Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерство фінансів та інші міністерства призводить до розбіжностей при розробці проекту декларації;

Соціальний. Зважаючи на доволі низький життєвий рівень населення України, акцент має бути зміщений на його підвищення, для чого необхідно активізувати економічний розвиток.

При визначенні методів дослідження врахуємо, що дія бюджетних декларацій розповсюджується на всю суспільну систему України, тому найбільш прийнятним методом є системний, який дає змогу аналізувати та формувати пропозиції щодо складних суспільних систем. Також використано інші, зокрема економічного аналізу, порівняння з табличною формою подання інформації, дедукції. Така сукупність цих методів забезпечить отримання науково обґрунтованих результатів.

Оскільки основою методології є принципи, дамо їх обґрунтування.

Науковості. Цей принцип є базовим при виконанні комплексних досліджень, де з'ясовуються проблеми різних ієрархічних рівнів суспільної системи з необхідністю врахування різноманітних компонент у декількох об'єктів або суб'єктів. У цьому випадку для отримання достовірних результатів необхідно використати положення відповідних фінансових теорій, які розкривають суть бюджетного процесу у третьому десятилітті ХХІ ст., застосувати придатний інструментарій, виконати необхідні розрахунки тощо. Не використання цього принципу при розробці складних теоретичних конструкцій, якими є стратегії, концепції, дотично – бюджетні резолюції, призводить до їх низької якості, що зумовлює послідовні проблеми при практичному застосуванні.

Формування команди виконавців.

У практичному менеджменті для забезпечення прогнозованих результатів спочатку формується колектив виконавців, який має включати фахівців, які не лише мають відповідну освіту, але й необхідні знання та досвід, що сприятиме виконанню завдання. Також цей колектив повинен складатись із виконавців відповідного профілю, що обумовлюється завданнями. У цьому контексті на рівні Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів склались певні традиції формування проектів законів про Державний бюджет України, бюджетних декларацій, які за відповідних правок Верховною Радою України отримували або схвалення, або направлялись на доопрацювання. В теперішніх умовах вимоги до проектів бюджетних декларацій суттєво підвищились, тому рекомендовано додатково залучити провідних науковців Національної академії наук, галузевих академій, громадських організацій, зокрема Союзу промисловців і підприємців України, профільних аналітичних агенцій, особливо експортного спрямування. Поєднання такого складу виконавців буде сприяти якісному виконанні визначених завдань.

Врахування зовнішніх і внутрішніх чинників впливу.

Зважаючи на період у три роки, необхідно передбачити у можливо максимальній мірі можливі ризики, які можуть виникнути протягом цього терміну. Для цього, використовуючи системний метод, необхідно:

- виокремити чинники за місцем, періодом та суб'єктністю походження;
 - структурувати вплив на складові доходів та видатків;
 - спрогнозувати економічний стан основних платників податків з врахуванням змін обсягів випуску продукції, надання послуг, коригувань податкового та митного законодавства, динаміки зростання основних показників;
 - класифікувати чинники за прогнозованими та форс-мажорними обставинами;
 - визначити характер впливу за політичними, військовими, економічними та соціальними зрізами;
 - градувати вплив чинників за силою, зокрема – сильного, середнього, слабого, малопомітного.
- Аналітичності розрахунків.

Виконуються окремо по доходах і видатках. Щодо видатків необхідно врахувати економічний стан галузей економіки, зокрема тих, які формують найбільші обсяги ВВП. Стан галузей визначається на три роки. У цьому контексті доцільно залучення спеціалістів відповідних міністерств та фахових громадських організацій. Щодо видатків, підхід має бути аналогічний, особливо необхідно врахувати соціальну складову, на яку витрачається орієнтовно дві третини видатків, тому доцільно особливо ретельно розраховувати соціальні пільги, нормативи, дотації. У зв'язку із завершенням територіально-адміністративної реформи та розширенням повноважень, зокрема і фінансових, територіальних громад із державного бюджету мають фінансуватися лише послуги загальнодержавного значення. Відповідно, лише ці послуги мають передбачатись у міжбюджетних трансфертах.

На непередбачувані обставини мають виокремлюватись особливі фонди, на взірць резервного фонду Кабінету Міністрів України, подолання епідемій, стихійних лих тощо. Розрахунки мають виконуватись з використанням процесів діджиталізації. У цьому контексті необхідно користуватись відповідними рішеннями уряду та Міністерства цифрової трансформації.

Базуючись на аналізі формування бюджетних декларацій, виявлених недоліках та обґрунтованих принципах розробимо основні положення.

1. Врахування умов епохи Постмодерну.

Тепер триває епоха, яка розпочалась наприкінці минулого століття і за визначенням філософів, соціологів, економістів отримала назву Постмодерну. Оскільки під впливом загальносвітових суспільних процесів сформувались нові відносини між державами, бізнесовими структурами, індивідами, їх необхідно враховувати і в теперішніх реаліях України, зокрема у бюджетному процесі. Розглянемо її основні характеристики у викладенні учених.

У цьому контексті А. Дугін зазначає: «На кінець ХХ ст. модерн свою програму виконав, його ідентичності повністю витісняють і змінюють собою ідентичності премодерну. Тим самим Захід відвоює собі домінуючі позиції у світі, встановлює свою ідеологічну гегемонію у планетарному масштабі – через культурну, стратегічну або політичну колонізацію. Захід стає господарем дискурсу, змушуючи незахідний світ «шепотіти», «ридати» і «кричати». Тому перехід від модерну до постмодерну

є логічним на Заході і створює відносно іншого людства певну двозначність» [16, с. 121].

Влучну характеристику щодо функціонування державних органів управління наприкінці другого десятиліття XXI ст. подає Ю. Харарі: «Сьогодні людство стикається з гострою кризою не тільки через коронавірус, а й через відсутність довіри між людьми. Щоб перемогти епідемію, люди повинні довіряти науковим експертам, громадяни повинні довіряти державним органам, а країни повинні довіряти один одному. За останні кілька років безвідповідальні політики навмисно підірвали довіру до науки, органам державної влади і міжнародної співпраці. В результаті ми зараз стикаємося з цією кризою, позбавленим світових лідерів, які можуть надихати, організовувати і фінансувати скоординовані глобальні заходи у відповідь» [17].

Характеризуючи риси індивідів В. Базилевич та В. Ільїн зазначають: «Людина втрачає свою конкретність, оскільки в Постмодерні починає вільно оперувати з довільними сегментами зовсім протилежних світоглядів, дискурсів, мов. У царині духу немає ніяких обмежень, але й ніяких орієнтирів, ніяких меж» [18, с.644-645].

Доволі суттєві відмінності від попередньої епохи – Модерну виокремлюють учені у фінансовій системі. Так, Ю. Осіпов, зауважує: «...у глобальній фінансовій системі всі засоби виправдані... Це вже не економіка, а фінансова економіка (фінансономіка)» [19, с.56-57].

Отже, принципово нові суспільні відносини формують нові взаємини в українському соціумі. Саме ними можна пояснити теперішні складні відносини між Україною і Росією, корупційні прояви, неефективність державного менеджменту у вирішенні важливих соціальних проблем, трудову міграцію тощо.

2. Використання позитивного досвіду формування декларацій.

У процесі розробки важливих стратегічних актів є важливим збереження тих напрацювань, які були зроблені у попередні періоди. Саме на цій базі повинні формуватися нові нормативно-правові акти, практичні механізми, схеми тощо. Коригуванню повинні підлягати ті положення, які втратили сенс у зв'язку із зміною умов, обставин, прийняття нових нормативно-правових актів, появи більш досконалих форм, механізмів тощо. У цьому контексті має проявитись ефект синергії. Ж. Поплавська це обґрунтовує так: «В економіці синергійний ефект пов'язаний, зокрема, з тим, що комбіноване використання кількох взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, ніж ізольоване впровадження якоїсь однієї. Адже при цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування. Тому синергію коротко записують як «ефект, коли $2 + 2 = 5; 6; \dots N$ ». Ця формула показує, що сумарна віддача від кількох факторів може бути вищою, ніж сума показників незалежного їх використання. Оскільки в економіці постійно йдеться про комбінацію факторів виробництва, то тут урахування синергійних ефектів набуває стратегічного значення» [20].

Використання синергетичних підходів у покращенні державного управління передбачалося в одній із концепцій уряду: «Синергетичний потенціал соціальних, мобільних, хмарних технологій, технологій аналізу даних, Інтернету речей окремо та в сукупності здатні привести до трансформаційних змін у державному управлінні та зробити державний сектор ефективним, реактивним, ціннісним. Є наявні позитивні приклади використання цифрових технологій, наприклад, у сфері державних закупівель та реєстрації майнових прав з використанням технології блокчейн. Державне управління України в умовах зростання кількості завдань, ініціатив, проектів та одночасної оптимізації витрат повинне базуватися саме на технологічних та цифрових формах забезпечення його безперебійного функціонування» [21].

3. Ієрархічність та стабільність законодавства.

Ця проблема у теперішній час набула особливої актуальності. Так, у Бюджетний кодекс з часу прийняття у 2010 р. внесено близько півтори сотні змін і доповнень [1], а у Податковий кодекс від 2011 р. – близько двохсот [22]. Така перманентна зміна не сприяє налагодженню стабільної роботи, що не дає змоги здійснювати прогнозування та забезпечувати ефективну роботу господарюючих структур, організацій. Також Кабінету Міністрів України необхідно враховувати рекомендації Верховної Ради України щодо внесення корективів у Бюджетну декларацію на 2022-2024 рр., зокрема: «10) збільшення прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення та державних соціальних гарантій і стандартів, які визначаються на його основі, з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін (з перевищенням на 2 відсоткових пункти), а також з урахуванням прогнозного реального валового внутрішнього продукту (виходячи з фінансових можливостей держави) для поступового наближення прожиткового мінімуму до його фактичного розміру; 11) збільшення розміру мінімальної заробітної плати з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін (з перевищенням на 2 відсоткових пункти) для створення конкурентних умов на ринку праці та збільшення купівельної спроможності громадян; 12) збільшення розміру посадового окладу працівника I тарифного розряду Єдиної тарифної сітки темпами, не нижчими ніж зростання мінімальної заробітної плати, з метою поступового скорочення розриву між цими показниками та забезпечення диференціації в оплаті праці залежно від складності та

професійності роботи» [23].

4. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Це положення узгоджується із ст.121 «Відповідальність за порушення бюджетного законодавства» Бюджетного кодексу України де зазначено: «1. Посадові особи, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства, несуть цивільну, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законом.

2. Порушення бюджетного законодавства, вчинене розпорядником чи одержувачем бюджетних коштів, може бути підставою для притягнення до відповідальності згідно з законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь [1].

Проте, незважаючи, на передбачені норми відповідальності, бюджет щороку втрачає значні кошти. Так, згідно інформації Національного антикорупційного бюро України: «2020 рік став рекордним за обсягом відшкодування у кримінальних провадженнях НАБУ та САП: повернуто 1,14 млрд грн. Загальний економічний ефект від діяльності антикорупційних органів за підсумками року перевищив 1,9 млрд грн»[24]. Ця проблема є майже традиційною для теперішніх реалій України і для значного покращення цієї ситуації одних зусиль правоохоронних органів є недостатньо.

Висновки

Вагомі проблеми при формуванні бюджетних декларацій останніх років були наслідком перманентної зміни нормативно-правової бази, незначним періодом часу необхідним для обґрунтування основних показників, зокрема індикаторів економічного розвитку, соціальних нормативів. У дослідженні доведено, що ефективність бюджетного процесу обумовлюється багатьма чинниками, зокрема науково обґрунтованим методологічним забезпеченням. Розроблена Кабінетом Міністрів України та схвалена Верховною Радою України Бюджетна декларація на 2022-2024 рр. Також має певні недоліки, незважаючи на загалом, збалансовану дохідну та видаткову частини. У дослідженні висвітлено основні методологічні положення, які сприятимуть удосконаленню як поточних проектів бюджетів, так і тих, що розробляються на середньострокову перспективу. Наголошено, що є важливим використання у бюджетному процесі всіх складових методології, а особливо принципів, що має сприяти уникненню недоліків, які були характерними у попередні періоди. Зважаючи на актуальність цієї проблематики, є необхідність у продовженні наукових пошуків у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України. Редакція від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення 11.08.2021).
2. Бліхар М., Гей К. Правові засади складання та розгляду бюджетної декларації. *Підприємництво, господарство і право*. № 6, 2021. С. 144-149.
3. Дем'янчук О. І. Середньострокове бюджетне планування в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*, № 10 (38), 2018. № 10. С. 52-59.
4. Роменская Е.М. Переход на трехлетнее бюджетное планирование: преимущества и риски для экономики Украины. *Экономика и финансы*. № 1, 2019. С.54-61.
5. Коляда Т. А., Гоч І. В. Особливості середньострокового бюджетного планування в Україні в умовах пандемії COVID-19. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 26–30.
6. Мінфін розробив концепцію трирічного бюджетного планування. LB.16 грудня 2016 р. URL: https://lb.ua/economics/2016/12/16/353688_minfin_razrabotal_kontseptsiyu.html. (дата звернення 11.08.2021).
7. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>. (дата звернення 12.08.2021).
8. Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 рр. Міністерство фінансів України. URL: https://www.slideshare.net/ua_minfin/20182020-80883867. (дата звернення 12.08.2021).
9. Мінфін розпочав процес підготовки проекту Бюджетної декларації на 2019-2021 роки. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-rozпочav-proces-pidgotovki-proektu-byudzhetnoyi-deklaraciyi-na-2019-2021-roki>. (дата звернення 12.08.2021).
10. Бюджетна декларація на 2020 - 2022 роки. Проект Міністерства фінансів. URL: <http://budget-nizhyn.org/static/file/budzetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf>. (дата звернення 13.08.2021).
11. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>. (дата звернення 14.08.2021).
12. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. (дата звернення 14.08.2021).
13. Кабмін вперше затвердив трирічну бюджетну декларацію. LB. 1 червня 2021 р. URL: https://lb.ua/economics/2021/06/01/485998_kabmin_vpershe_zatverdiv_tririchnu.html. (дата звернення 14.08.2021).

14. Національна економічна стратегія 2030. Кабінет Міністрів України. URL: <https://nes2030.org.ua/>. (дата звернення 15.08.2021).
15. Бюджетна декларація на 2022 - 2024 роки. Міністерство фінансів. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%202022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf>. (дата звернення 15.08.2021).
16. Дугин А.Г. Эволюции социальных идентичностей при переходе к парадигме постмодерна. *Философия хозяйства*. 2004. №5(35). С.121.
17. Харари Ю.Н. В битве с коронавирусом человечество не обладает лидерством. *Time*. URL: <https://time.com/5803225/yuval-noah-harari-coronavirus-humanity-leadership/> (Дата опублікування 15 марта 2020 г.).
18. Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Метафізика економіки. Київ: Знання, 2007. 718 с.
19. Осипов Ю.М. Тезисы об экономике как реальности и экономии как собрании мыслей об экономике. *Философия хозяйства*. 2004. №5(35). С. 56-57.
20. Поплавська Ж.В. Синергізм в економіці. *Вісник НАН України*. 2001. №5. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua>irbis_nbuv>cgiirbis_64. (дата звернення 15.08.2021).
21. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. URL: № 67-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>. (дата звернення 15.08.2021).
22. Податковий кодекс України. Редакція від 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (дата звернення 15.08.2021).
23. Рекомендації Верховної Ради України щодо бюджетної політики. Схвалено Постановою Верховної Ради України від 15 липня 2021 року № 1652-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>. (дата звернення 15.08.2021).
24. Звіт II півріччя 2020 р. Національне антикорупційне бюро України. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_2020_.pdf. (дата звернення 15.08.2021).

References

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy. Redaktsiia vid 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (data zvernennia 11.08.2021).
2. Blikhar M., Hei K. Pravovi zasady skladannia ta rozghliadu biudzhetnoi deklaratsii. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. № 6, 2021. p. 144-149.
3. Demianchuk O. I. Serednostrokovе biudzhette planuvannia v Ukraini. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», serii «Ekonomika»*, № 10 (38), 2018. № 10. p. 52-59.
4. Romenskaia E.M. Perekhodna trekhletnee biudzhette planirovanye: preymushchestva urytsky dlia ekonomyk y Ukrainy. *Экономика уфынсы*. № 1, 2019. p.54-61.
5. Koliada T. A., Hoch I. V. Osoblyvosti serednostrokovoho biudzhethnoho planuvannia v Ukraini v umovakh pandemii COVID-19. *Ekonomichniy prostir*. 2020. № 161. S. 26-30.
6. Minfin rozroblyv kontseptsiu tryrichnoho biudzhethnoho planuvannia. LB. 16 hrudnia 2016 r. URL: https://lb.ua/economics/2016/12/16/353688_minfin_razrabotal_kontseptsiyu.html. (data zvernennia 11.08.2021).
7. Stratehiia reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017-2020 roky. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 liutoho 2017 r. № 142-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>. (data zvernennia 12.08.2021).
8. Osnovni napriamy biudzhetnoi polityky na 2018-2020 rr. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: https://www.slideshare.net/ua_minfin/20182020-80883867. (data zvernennia 12.08.2021).
9. Minfin rozpochav protses pidhotovky proektu Biudzhetnoi deklaratsii na 2019-2021 roky. Uriadovyi portal. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-rozpochav-proces-pidgotovki-proektu-byudzhethnoyi-deklaratsii-na-2019-2021-roki>. (data zvernennia 12.08.2021).
10. Biudzhetna deklaratsiia na 2020 - 2022 roky. Proiekt Ministerstva finansiv. URL: <http://budget-nizhyn.org/static/file/budzhetna-deklaracia-na-2020-2022-roki.pdf>. (data zvernennia 13.08.2021).
11. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2020 rik. Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>. (data zvernennia 14.08.2021).
12. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2021 rik. Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>. (data zvernennia 14.08.2021).
13. Kabmin vpershe zatverdyl tryrichnu biudzhethnu deklaratsiiu. LB. 1 chervnia 2021 r. URL: https://lb.ua/economics/2021/06/01/485998_kabmin_vpershe_zatverdyl_tririchnu.html. (data zvernennia 14.08.2021).
14. Natsionalna ekonomichna stratehiia 2030. Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://nes2030.org.ua/>. (data zvernennia 15.08.2021).

15. Biudzhetna deklaratsiia na 2022 - 2024 roky. Ministerstvo finansiv. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%2022-2024%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8.pdf>. (data zvernennia 15.08.2021).
16. Dugin A.G. Evolution of social identities during the transition to the postmodern paradigm. *Economy philosophy*. 2004. No. 5 (35). P.121.
17. Kharari Yu.N. V bitve s koronavirusom chelovechestvo ne obladaet liderstvom. *Time*. URL.: <https://time.com/5803225/youval-noah-harari-coronavirus-humanity-leadership/> (Data opublikovaniya 15 marta 2020 g.).
18. Bazylevych V.D., Ilin V.V. *Metafizyka ekonomiky*. Kyiv: Znannia, 2007. 718 s.
19. Osipov Yu.M. Tezisy` ob e`konomike kak real`nosti i e`konomii kak sobranii my`slej ob e`konomike. *Filosofiya khozyajstva*. 2004. #5(35). S. 56-57.
20. Poplavska Zh.V. Synerhizm v ekonomitsi. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2001. №5. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua>irbis_nbuv>cgiirbis_64. (data zvernennia 15.08.2021).
21. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoi ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 sichnia 2018 r. URL: № 67-r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>. (data zvernennia 15.08.2021).
22. Podatkovyi kodeks Ukrainy. Redaktsiia vid 01.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>. (data zvernennia 15.08.2021).
23. Rekomendatsii Verkhovnoi Rady Ukrainy shchodo biudzhetnoi polityky. Skhvaleno Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 15 lypnia 2021 roku № 1652-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-20#Text>. (data zvernennia 15.08.2021).
24. Zvit II pivrichchia 2020 r. Natsionalne antykoruptsiine biuro Ukrainy. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_2020_.pdf. (data zvernennia 15.08.2021).